

ТЕМА 3. РОЗВИТОК ПАРАДИГМ І КОНЦЕПЦІЙ ЕКОНОМІЧНОГО КОНТРОЛЮ

к.е.н., доцент кафедри обліку та оподаткування

Гуренко Тамара Олексіївна

План

- 1. Парадигми економічного контролю: державного, незалежного, внутрішнього.**
- 2. Об'єкт і предмет економічного контролю як галузі наукових знань.**
- 3. Концептуальні підходи в наукових дослідженнях вчених до контролю, як галузі знань.**
- 4. Причини та зміст удосконалення парадигми економічного контролю.**

Мета: розкрити об'єкт та предмет економічного контролю, визначити наукові підходи до парадигми економічного контролю та шляхи їх удосконалення

1. ПАРАДИГМИ ЕКОНОМІЧНОГО КОНТРОЛЮ: ДЕРЖАВНОГО, НЕЗАЛЕЖНОГО, ВНУТРІШНЬОГО

Парадигма	сукупність філософських, загальнотеоретичних основ науки і культури; система понять і уявлень, які властиві певному періодові розвитку цивілізації
Парадигма	це основа, яка містить в собі загальноприйняті уявлення про предмет розгляду

Розвиток науки про контроль на основі парадигмального підходу відображає історично обумовлений характер такого процесу.

Його легітимність визначається наукою про контроль, а критерій необхідності застосовувати парадигму визначається ефективністю рішень практичних проблем під час керування такою науковою побудовою

Співвідношення терміну «парадигма» з поняттями «наукова теорія» та «концепція»

Поняття	Визначення
<i>Теорія</i>	Конверський А.Є.: «Як форма наукового знання теорія відображає систему взаємопов'язаних тверджень і доказів, а також методи пояснення і прогнозування явищ і процесів в певній предметній сфері науки»
	Ще визначення теорії характеризує її як логічно обґрунтовану і перевірену на практиці систему знань, що надає завершене відображення закономірних та істотних зав'язків в певній галузі об'єктивної реальності
<i>Парадигма</i>	є комплексом взаємопов'язаних, але не систематизованих уявлень. Крім того, парадигма включає в себе не тільки і не стільки знання, скільки переконання, уявлення, цінності, тому не може бути трансформованою до раціонально обґрунтованих положень
<i>Концепція</i>	Словник іншомовних слів: «Концепція (лат. Сприйняття) – система поглядів на певне явище; спосіб розуміння, тлумачення якихось явищ, основоположна ідея теорії, загальний її задум»
<i>Відмінністю концепції від теорії</i>	є відсутність жорсткої систематизації положень. Одночасно це наближає концепцію до парадигми. Проте у парадигмі відображаються погляди і уявлення такими, якими вони сформувались під впливом соціальних та інших факторів
<i>Парадигма відрізняється від концепції, теорії</i>	онтологічними, гносеологічними засадами. Вона не повторює, не дублює понятійний апарат концепції і наукової теорії, а відображає онтологічні постулати та епістемологічні засади, покладені в основу прийнятої системи знань. Існування парадигми дає змогу об'єктивно виявляти змістовне наповнення концепції і теорії в об'єктивних реаліях буття
<i>Відмінністю та перевагами парадигми</i>	є її здатність визначати норми та стандарти для сукупності концепцій та наукових теорій, охоплених певною сферою діяльності

Дослідження парадигми контролю здійснюється на основі:

- наукового методологічного підходу, який розкривається через застосування методології за декількома рівнями:

філософське бачення проблеми, що надає систему передумов та меж пізнавальної діяльності;

застосування загальнонаукових принципів і форм дослідження;

власне специфічних методів дослідження контрольної діяльності;

емпіричні методи;

техніки вивчення практичної сфери контрольного середовища

**Завданням
парадигмального
підходу теорії
контролю є:**

дослідження закономірностей розвитку контрольної науки шляхом формулювання парадигми та її аналізу з точки зору вироблення дієвих рішень в цій сфері

Парадигми економічного контролю

Види	Призначення
Державний контроль	одна з форм здійснення державної влади, що забезпечує дотримання законів і інших правових актів, що видаються органами держави
Незалежний фінансовий контроль	здійснюється незалежними контролюючими органами – аудиторськими фірмами. Цей контроль теж спрямований на перевірку законності фінансової діяльності і доцільності здійснення окремих фінансових операцій
Внутрішній контроль	процес, який здійснюється органом управління організації або іншими співробітниками, з метою отримання інформації щодо виконання наступних завдань: ефективність і раціональність діяльності; достовірність фінансової звітності; дотримання законів і нормативних актів
	це незалежна діяльність суб'єкта господарювання спрямована на перевірку та оцінку його діяльності в інтересах керівництва

Державний контроль

Дослідницький підхід	«особлива функція держави, яка виражається в діяльності її органів, спрямована на отримання та аналіз інформації про процеси та явища, що відбуваються в суспільстві, встановлення порушень і відхилень від нормативних і індивідуальних приписів, а також на висування вимог про усунення виявлених порушень з метою охорони прав і свобод людини і громадянина, конституційного ладу, підтримання режиму законності». Враховуючи таку методологію ідентифікації державного контролю, доцільно виходити із основних функціональних ознак держави, які і визначають його специфіку, і характеризують його як форму реалізації державного управління.
Функціональні ознаки держави	
Перфенова М.Ж.	відносить: – форму політичної організації, яка виступає одночасно найважливішим державним інструментом реалізації певних цілей і завдань; – апарат, що поєднує людей, професійно зайнятих контрольною діяльністю з перевірки виконання рішень органів державної влади; – контроль, який проводиться від імені органів держави незалежно від їх завдань і виду діяльності, яку вони здійснюють; – контроль, який виступає як державновладна діяльність – контрольні органи дають підконтрольним об'єктам обов'язкові для виконання вказівки про усунення виявлених недоліків; – контрольні органи можуть ставити питання про притягнення до відповідальності винних у виявлених порушеннях осіб і безпосередньо застосовують в ряді випадків заходи державного примусу.

Державний контроль

Бутинець Ф.Ф.
та Бардаш С.В.

які під ідентифікацією гностичної й функціональної сутності державного контролю розуміють «форму здійснення державної влади, яка забезпечує дотримання законів і інших нормативних актів, що видаються органами державної влади».

Це свідчить про колективний характер державного контролю, оскільки його здійснення передбачає діяльність державного апарату, який здійснює організацію системи контролю у підконтрольних структурах. Відповідно до цього державний контроль здійснюється відповідними інституціями, які забезпечують його результативність у різних сферах та галузях публічного управління.

До таких інституцій традиційно належать:

- 1) органи законодавчої влади (Верховна Рада України);
- 2) Президент України та його адміністрація;
- 3) органи виконавчої влади (Кабінет Міністрів України, міністерства, державні комітети та інші центральні органи виконавчої влади, місцева державна адміністрація, адміністрація підприємств, установ, організацій);
- 4) судові органи (Конституційний Суд України, суди загальної юрисдикції, арбітражні суди);
- 5) спеціальні контролюючі органи – державні інспекції та служби (пожежна, санітарна, автомобільна та інші інспекції, Державна податкова адміністрація, Державна митна служба і та інші);
- 6) органи місцевого самоврядування (місцеві ради та їх виконавчі органи).

На підставі цього вченим розроблено структуру державного контролю залежно від сфери діяльності, яка включає:	
відомчий контроль (внутрішньовідомчий або внутрішній контроль)	здійснюють міністерства і відомства всередині відповідної організаційної структури і який пов'язаний із завданнями, що стоять перед міністерствами і відомствами. Відповідно до цього в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади створюються і функціонують самостійні внутрішньовідомчі контролюючі структури – контрольно-ревізійні підрозділи. Механізми державного управління є перевірка фінансово-господарської діяльності підпорядкованих їм державних (казенних) підприємств, установ і організацій
міжвідомчий контроль	здійснюється органом міжгалузевої компетенції, який забезпечує контроль за виконанням загальнообов'язкових правил, що діють у відповідній сфері, наділений правом перевіряти орган міжвідомчого контролю, з питань, які є вузьким, спеціальним, які стоять перед цим органом; до такого виду контролю належить: контроль з боку різних спеціалізованих державних інспекцій, служб, комісій, комітетів, управлінь і т. ін., які структурно входять до складу відповідних міністерств чи відомств (пожежна, автомобільна та інші інспекції, підрозділи Державного комітету стандартизації, метрології та сертифікації, митної служби та інші) відповідно до наданих їм повноважень вони здійснюють контроль за дотриманням загальнообов'язкових правил в різних сферах діяльності – промисловості, сільському господарстві, транспорті, охорони природи тощо
надвідомчий контроль	здійснюють органи загальної компетенції – Кабінет Міністрів України, місцеві державні адміністрації з питань господарського, соціально-культурного та адміністративно-політичного будівництва, незалежно від відомчого підпорядкування об'єктів контролю у формі перевірок (обстеження і вивчення окремих напрямків фінансово-господарської діяльності, за результатами якої складають довідку або доповідну записку), ревізій (документальний контроль фінансово-господарської діяльності, за результатами якої складається акт), витребування звітів тощо

Баранов М.Л.	використав поняття дієвий державний контроль, ідентифікуючи його як «необхідну умову сильної влади, найважливіший механізм підвищення ефективності та результативності державного управління в усіх ланках і на всіх рівнях його реалізації». Такий підхід зумовлений тим, що методологічним спрямуванням державного контролю має виступати не лише нормативна регламентація відповідних процесів, а передусім «гармонізація відносини між людьми на всіх рівнях і у всіх ланках системи державного управління, кінцевим же результатом взаємодії в процесі контролю має виступати розвиток професіоналізму управлінців і більш раціональне використання всіх наявних в суспільстві ресурсів: матеріальних, трудових, інформаційних та інших».
Зеркіна Д.П.	розуміє під структурно-функціональним аспектом державного контролю «отримання об’єктивної та достовірної інформації про стан законності та дисципліни; вжиття заходів щодо запобігання та усунення порушень законності і дисципліни; виявлення причин і умов, що сприяють правопорушенням; вжиття заходів щодо притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні законності і дисципліни». Зважаючи на це, державний контроль вчений пропонує розглядати по відношенню до конкретного державно-управлінського рішення, також щодо організації відповідної стадії управлінського циклу.
	Методика структурування державного контролю на відповідні стадії] дозволяє чітко проранжувати відповідні процедури його реалізації, серед яких:
	1) виявлення проблем, які потребують вирішення; 2) вироблення і прийняття рішення; 3) організація його виконання; 4) перевірка його виконання; 5) підведення підсумків.

Пушкарьова Є.А.	концепція співвідношення державного контролю та нагляду, згідно якої доведено методологічну доцільність розмежування функцій з контролю та нагляду й законодавчої й нормативної уніфікації даної термінології. Це, на думку вченого, дасть змогу «зосередити нагляд в державних органах, а контроль розглядати як функції з проведення випробувань, вимірювань, експертиз, які здійснюють суб'єкти ринку, акредитованими в органах виконавчої влади в установленому порядку».
На підставі цього вченим розроблено концепцію підвищення ефективності контрольно-наглядової діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, яка передбачає відповідні напрями розвитку системи контролю та нагляду у сфері державного управління до яких належить:	
	– формування єдиної правової основи діяльності контрольно-наглядових органів, що враховує можливість поділу їх функцій в сфері контролю, нагляду та дозвільної діяльності;
	– уніфікація способів, методів і форм реалізації контрольних і наглядових заходів;
	– розроблення системи оцінки ризиків потенційної небезпеки видів економічної діяльності та порядку її використання для планування контрольних заходів;
	– забезпечення принципів прозорості та зрозумілості діяльності контрольних і наглядових органів, що передбачає публікацію органами державного контролю (нагляду) відомостей про плани та результати проведених перевірок);
	– удосконалення практики призначення адміністративної відповідальності;
	– удосконалення механізму досудового оскарження, адміністративного розгляду скарг на результати перевірок, а також на постанови у справах про адміністративні правопорушення

Незалежний фінансовий контроль

Аудит	перевірка даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності суб'єкта господарювання з метою висловлення незалежної думки аудитора про її достовірність в усіх суттєвих аспектах та відповідність вимогам законів України, національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або інших правил згідно із вимогами користувачів
Аудиторські послуги	аудит, огляд фінансової звітності, консолідованої фінансової звітності, виконання завдань з іншого надання впевненості та інші професійні послуги, що надаються суб'єктами аудиторської діяльності відповідно до міжнародних стандартів аудиту, стандартів аудиту Великої Британії або Сполучених Штатів Америки, та з урахуванням вимог ЗУ «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність»
Надзвичайно важливим завданням в аудиторській практиці є підвищення якості аудиту та аудиторських послуг:	
а)	якість аудиторських послуг прямо залежить від підготовки кадрів і підвищення їх кваліфікації. Наявна чисельність сертифікованих аудиторів не відповідає потенційним потребам ринку аудиторських послуг, і, як наслідок, його завоюють нерезиденти, витісняючи цим самим українських аудиторів (фірм).
б)	ефективному та стрімкому розвитку аудиторської діяльності перешкоджає недосконалість інформаційного забезпечення аудиту. Існує багато суперечностей, наприклад, в бухгалтерському та податковому обліку, що, в основному, викликано намаганням наблизити бухгалтерський облік до міжнародних стандартів, також формуванні фінансової звітності (як інформаційної бази для аудиту), яка не містить і половини потрібної інформації. На думку деяких науковців до початку перевірки аудитором обов'язково необхідно узгодити із замовником план проведення перевірки, що сприятиме підвищенню якості аудиту фінансової звітності за рахунок визначення конкретних дій аудитора та замовника під час перевірки.
в)	методичне забезпечення аудиту також потребує негайного вирішення, адже методологія проведення аудиту залишається недосконалою та не враховує сучасні наукові надбання

Переваги аудиту порівняно з іншими формами контролю для держави ґрунтуються на таких основних аспектах:

по-перше

відбувається значна економія державних коштів, які витрачаються на утримання, наприклад, контрольно-ревізійного апарату

по-друге

надходження додаткових коштів до бюджету за рахунок сплати аудиторськими фірмами (аудиторами-підприємцями) податків

Переваги аудиту над ревізією:

– замовник самостійно і на свій розсуд обирає аудиторську фірму або аудитора, виходячи із своїх фінансових можливостей. Тобто ініціатором аудиторської перевірки є суб'єкт підприємницької діяльності

– замовник сам встановлює час здійснення аудиту в залежності від своїх потреб, а це, в свою чергу, унеможливорює раптовість перевірки, що характерно, наприклад, для ревізії. Аудит може проводитись до здійснення господарських операцій, в процесі здійснення виробничої діяльності підприємства та після закінчення звітного періоду

– клієнт має право відмовитись від послуг аудиторської фірми, якщо її працівники виявили некомпетентність під час аудиту. Від послуг ревізора, очевидно, відмовитись не можна, так як ревізія призначається вищестоящими органами

– всі рекомендації стосовно покращення фінансового стану підприємства, які обґрунтовані в аудиторському висновку клієнт не зобов'язаний виконувати, хоча це і в його інтересах. А недоліки, виявлені під час ревізії і вказані в акті ревізії підлягають обов'язковому усуненню, в протилежному випадку підприємству загрожують штрафи

– навіть у випадку виявлення грубих порушень та зловживань, аудитор, як незалежна особа (працівник), дотримуючись правил професійної етики, не повідомлятиме правоохоронні органи, на відміну від ревізора, який просто зобов'язаний передавати дану інформацію

– існує ширше коло користувачів та зацікавлених осіб, що потребують ознайомлення з аудиторським висновком

Внутрішній контроль

Гомберг Л.І. 1897 р.	«Контроль – має призначенням дослідження того, наскільки виконання відповідає встановленим вимогам, будь ці останні диктовані законодавством, звичаєм або просто розсудком»
Максімова В.Ф.	Її твердження дають змогу розглядати контроль як логічний наслідок вибору альтернативних рішень та складання планів. Водночас контроль діяльності може призвести до перегляду раніше прийнятих рішень, зміни планів і т. п. Контроль передбачає виявлення помилок окремих виконавців так само, як і їхніх успіхів. Контроль супроводжується аналізом причин і успіхів, а також розробкою заходів, за допомогою яких можна виправити помилки і закріпити успіх, у тому числі з урахуванням впливу зовнішнього середовища, оцінки його параметрів та пов'язаних з ним ризиків

Контроль

виявляє слабкі сторони
підприємницької діяльності

оптимально використовувати ресурси

вводити в дію резерви

уникати банкрутства і кризових
ситуацій

Контроль в підприємстві включається в процес управління, а саме:

встановлення цілей

розробка бізнес-планів, бюджетів, моніторингу,
оперативної роботи, щодо виявлення відхилень від
намічених цілей на всіх етапах життя товару (від його
створення до реалізації)

Внутрішній контроль	є не тільки виявлення і виправлення помилок, а й проведення заходів із коригування шляхів досягнення поставлених завдань. Поняття «внутрішнього контролю» сформоване ще в XVIII ст., а перші внутрішні аудитори у великих компаніях з'явилися наприкінці XIX ст. Першими хто запровадив внутрішній аудит, вважаються залізничні компанії
Внутрішній контроль	система заходів, визначених керівництвом підприємства та здійснюваних на підприємстві з метою найбільш ефективного виконання усіма працівниками своїх обов'язків щодо забезпечення та здійснення господарських операцій
Петракова Н.І.	внутрішній контроль – це ефективний інструмент корпоративного управління, який забезпечує захист економічних інтересів компаній і сприяє досягненню ними своїх стратегічних цілей. Правильно організований внутрішній контроль сприяє збереженню та раціональному використанню ресурсів підприємства, визначає ступінь довіри користувачів звітності, допомагає підвищити рентабельність діяльності підприємства та зміцнити позиції організації на ринку
Овсійчук В.Я.	Внутрішньогосподарський контроль - це систематична перевірка всіма посадовими особами в межах їх компетенції виконання рішень зборів акціонерів, пайовиків, Ради директорів, правління; виконання бюджетів - виробництва, матеріальних, трудових, загальновиробничих витрат, забезпечення збереження майна власників і дотримання законодавства з метою виявлення резервів підвищення ефективності виробництва і запобігання розкрадань, зловживань і шахрайства
Білуха М.Т.	визначає що, метою внутрішнього контролю підприємств є встановлення достовірності даних первинних документів щодо визначення доходів, витрат і фінансових результатів; повноти і своєчасності відображення первинних даних у зведених документах та облікових регістрах; правильності ведення обліку доходів, витрат і фінансових результатів та його відповідності прийнятій обліковій політиці, достовірності їх відображення у звітності підприємства, відповідності методики їх обліку чинним нормативним документам України

Характеристика загальних цілей внутрішнього контролю, що спрямовані на досягнення поставленої мети

Ціль внутрішнього контролю	Характеристика цілей
Дотримання встановлених етичних та економічних показників	операційні процеси повинні бути організованими належними чином, відповідно до моральних принципів, які запобігають виникнення фактів шахрайства та корупції. Це також означає, що операційні процеси повинні бути організованими у найбільш економний спосіб з обов'язковим досягненням виокремлених цілей
Виконання зобов'язань щодо фінансової звітності	державні установи, а також люди, які там працюють, несуть відповідальність за усі прийняті рішення та вчинені дії. Фактор підзвітності відображається в усіх фінансових та не фінансових звітах, призначених для внутрішніх та зовнішніх користувачів суб'єкта господарювання
Дотримання законодавства та нормативних актів	внутрішній контроль повинен забезпечувати дотримання суб'єктом господарювання положень розроблених внутрішніми документами, що регулюють його діяльність, а також чинних нормативно-правових актів
Захист ресурсів від втрат, неналежного використання та пошкодження	захист ресурсів в державних установах є величезним питанням особливо через те, що мова йде про державні ресурси. Тут наголос робиться на тому, що до цього питання необхідно ставитись із особливою увагою

2. ОБ'ЄКТ І ПРЕДМЕТ ЕКОНОМІЧНОГО КОНТРОЛЮ ЯК ГАЛУЗІ НАУКОВИХ ЗНАНЬ

Об'єкти економічного контролю	центри фінансової відповідальності, тобто будь-яка з виробничо-організаційних одиниць, що має керівництво, яке відповідає за її діяльність
Об'єкт контролю	це те, що підлягає вивченню або пе-ревірці. Втім контролюється не суб'єкт господарювання, а його діяльність. Оскільки до негативного впливу різних факторів схильні всі явища та процеси, то в кожній ланці економічної діяльності вони можуть негативно впливати на ефективність виробництва. Через це об'єктами контролю в економіці є не господа-рюючі ланки, а явища і факти господарського життя
Центр фінансової відповідальності	об'єкт контролю, стан та поведінка якого вимірюються в грошових одиницях, а це дозволяє точно встановити відповідальність окремих керівників за результати господарювання
Предмет застосування економічного контролю	господарські процеси і фінансові операції підприємств, організацій та їх структурних підрозділів, які розглядаються з позиції законності, доцільності та економічної ефективності, забезпечення збереження власності, правильності формування та використання фондів, достовірності обліку та звітності, їх повноти та відповідності встановленим нормативам
Зміст економічного контролю	система конкретних заходів, спрямованих на раціональне та ефективне господарювання підприємств усіх форм власності

Функції економічного контролю

вплив через систему управління на успішне виконання планів економічного і соціального розвитку

раціональне використання матеріальних, трудових та фінансових ресурсів

оптимізація господарських зв'язків

додержання господарського та трудового законодавства

запобігання банкрутству підприємств

Економічний аналіз

належить до методів та прийомів проведення аудиторських перевірок, до методичних прийомів судово-бухгалтерської експертизи, спеціальних прийомів виявлення розкрадань при розслідуванні економічних злочинів

Взаємозв'язок предмету і об'єкту економічного аналізу

Економічний аналіз: трактування дослідників у сфері контролю

Економічний аналіз	Зведена думка авторів
Складова методів та прийомів проведення аудиторських перевірок	У практиці аудиторських перевірок можуть використовуватись різні методи та прийоми їх проведення, а саме: інвентаризація, лабораторний аналіз, експертна оцінка, опитування, читання документів, рахункова перевірка, зіставлення (звірка) документів, письмовий запит, економічний аналіз, вимірювання різних інформаційних полів та каналів відтоку інформації
Складова конкретних наукових методичних прийомів судово-бухгалтерської експертизи	Розглядаючи конкретні наукові методичні прийоми судово-бухгалтерської експертизи – специфічні прийоми експертного дослідження, розроблені на основі досягнень практики та розвитку економічної та юридичних наук, виділяють три групи: документальні, розрахунково-аналітичні, узагальнення та реалізації результатів експертизи До розрахунково-аналітичних прийомів належать, передусім, економічний аналіз, статистичні розрахунки, економіко-математичні методи
Спеціальні методи та прийоми виявлення розкрадань	При виявленні розкрадань важливого значення набувають спеціальні методи розслідування, які використовуються для встановлення ознак цих злочинів. До таких методів належать технологічний та економічний аналіз діяльності об'єкта, криміналістичний аналіз документів, аналіз транспортних документів, деякі інші методи виявлення розкрадань
Інструмент контролю	При збереженні панівних позицій неокейнсіанства, основним пріоритетом якого є регулювання економіки від макро- до мікрорівня, слід очікувати зростання потреби в контролі за фінансово-господарською діяльністю як зовнішньому, так і внутрішньому, інструментом якого є економічний аналіз

Економічний аналіз	Зведена думка авторів
Як спосіб перевірки виконання	Аналіз є способом перевірки виконання, особливою формою наступного документального контролю. Будучи засобом контролю за виконанням планових завдань, аналіз вирішує попутно і інше важливе завдання – характеризує основу самих планових розрахунків і відкриває випадки недостатньо точного планування. Посилення інтересу до аналізу як засобу оперативного контролю викликає необхідність познайомити з його змістом і шляхами використання більш широкі маси
Особлива форма наступного документального контролю	
Засіб контролю за виконанням планових завдань	
Засіб оперативного контролю	
Методичний прийом документального контролю	Аналіз є одним із методів документального контролю, який допомагає скласти план контрольних перевірок
	Економічний аналіз застосовується як методичний прийом документального контролю, суть якого полягає в дослідженні обґрунтованості показників фінансової звітності даним бухгалтерського (аналітичного, синтетичного чи податкового) обліку
	До методів і прийомів документального контролю відносять економічний аналіз, техніко-економічний розрахунок, балансовий метод

Економічний аналіз	Зведена думка авторів
Форма контролю	Аналіз і документальні ревізії господарсько-фінансової діяльності підприємств і організацій – найважливіші форми контролю
	Однією із дієвих форм контролю за виконанням планових завдань і раціональним виконанням виділених підприємством коштів є аналіз господарської діяльності
	Економічний аналіз роботи підприємств та організацій – одна з ефективних форм здійснення контролю, перевірки збереження та правильності використання господарських ресурсів, виявлення резервів та знаходження шляхів подальшого покращення роботи підприємств та організацій
	Аналіз господарської діяльності – одна з форм контролювання роботи підприємства, вивчення його економіки та фінансового стану

**Аналіз розробок у сфері використання економічного аналізу в контролі
дозволив визначити основні аспекти контрольного значення його
застосування:**

- економічний аналіз забезпечує системність контролю, оскільки дозволяє уявити, охопити та змодельовати діяльність підприємства як єдиної господарської одиниці;

- надає можливість визначити вузькі місця, ділянки, які потребують детальнішого контролю, що дозволяє підвищити ефективність процесу планування перевірки та її дієвість;

- є способом одержання необхідних доказів щодо ефективності використання та забезпеченості збереження всіх видів ресурсів суб'єкта господарювання, дотримання платіжної дисципліни тощо;

- економічний аналіз відповідних об'єктів безпосередньо проводиться у процесі контролю, а його здійснення може бути одним з її завдань;

- окремі його методи використовуються при арифметичній перевірці, зустрічній перевірці, аналітичній перевірці звітності і балансів, хронологічній та нормативній перевірках, відновленні кількісно-сумового обліку, лабораторних аналізах;

- матеріали проведених на підприємстві аналітичних розрахунків є об'єктом вивчення контролера, можуть бути використані як у процесі перевірки, так і при формуванні висновків за її результатами;

- дозволяє сформулювати рекомендації з підвищення ефективності роботи підприємства за матеріалами проведеного контролю тощо

3. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ В НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ВЧЕНИХ ДО КОНТРОЛЮ, ЯК ГАЛУЗІ ЗНАНЬ

Визначення поняття «контроль»

Автор	Визначення
Польський економіст Я. Марецький, 1976 р.	розглядав контроль як “...інструмент управління, безпосередньо зв’язаний з цілою системою управління, завданням якої є верифікація складових і вибору джерел чи оцінювання реалізації планових завдань”
Українські економісти	"Контроль у широкому розумінні – це процес, який повинен забезпечити відповідність функціонування об’єкта управління прийнятим управлінським рішенням і спрямований на успішне досягнення поставленої мети. Сутність контролю полягає у здійсненні цілеспрямованого впливу на об’єкти управління, який передбачає систематичний нагляд, спостереження за їх діяльністю для виявлення відхилень від встановлених норм, правил, вимог чи завдань у процесі їх виконання"
польський економіст Болеслав Сівонь	контроль як елемент функції управління передбачає: – висвітлення фактичного стану (виконання); – дослідження визначеного стану (обов’язкового); – порівняння виконання з визначеним станом з метою визначення ступеня відповідності; – з’ясування причин визначених відхилень виконання від визначеного стану

Автор	Визначення
Виговська Н.Г.	конкретизує коло питань, що становлять зміст теорії контролю: – визначення загальних вимог, котрі ставляться перед ним на певному етапі розвитку ринкових відносин; – визначення місця контролю в системі економічних наук; – визначення предмета, об’єкта та суб’єктів контролю; – розробка й уточнення методів контролю; – визначення принципів організації контролю
	вважає: “Загалом господарський контроль доцільно розглядати з двох позицій: у вузькому і широкому розумінні. У вузькому розумінні контроль пов’язують з будь-якою функцією управління, наприклад, з обліком, коли облік формує інформаційну базу для контролю. В такому разі контроль розуміють як перевірку діяльності кого-небудь чи що-небудь. Більш широкий зміст у поняття “контроль в управлінні” закладається при його визначенні як перевірки дотримання та виконання нормативно поставлених завдань, планів і рішень”
Шевчук В.О.	контроль слід тлумачити як властивість суспільно-господарського буття, тип відносин і вид діяльності, що дає змогу зробити відповідні визначення

Систематизація поглядів учених-економістів на сутність категорії «контроль»

Контроль		
Системний підхід	Процесний підхід	Функціональний підхід
Система спостереження та перевірки процесу функціонування та фактичного стану об'єкта управління з метою виявлення обґрунтованості й ефективності прийняття управлінських рішень, інформування про ці явища керівників органів та усунення несприятливих ситуацій	Повторне повернення до раніше розглянутого питання, його перевірка означає перевірку виконання тих або інших господарських рішень з метою встановлення їх законності та економічної доцільності	Одна з основних функцій управління. Логічний наслідок вибору рішень та складання планів, який супроводжується аналізом причин і успіхів, а також розробкою заходів за допомогою яких можна виправити помилки та закріпити успіх
Систематичне спостереження і перевірка процесу функціонування відповідного об'єкту з метою встановлення його відхилень від заданих параметрів	Процес, що забезпечує відповідність функціонування об'єкту управління прийнятим управлінським рішенням та направлений на успішне досягнення поставлених цілей	Складова частина управління економічними об'єктами та процесами, що полягає в спостереженні за об'єктом з метою перевірки відповідності об'єкта спостереження бажаному та необхідному стану, передбаченому законами, положеннями, інструкціям, іншими нормативними актами, а також програмами, планами, договорами, проєктами, угодами

Систематизація поглядів учених-економістів на сутність категорії «контроль»

Контроль		
Системний підхід	Процесний підхід	Функціональний підхід
Форма зворотного зв’язку, за допомогою якого керуюча система одержує необхідну інформацію про дійсний стан об’єкта, яким управляють, і ступеня реалізації управлінських рішень		Замір та аналіз результатів виконання стратегічних планів, планів маркетингу і прийняття заходів, що корегують їх
Складна, динамічна, саморегулююча система, яка складається з сукупності елементів, пов’язаних спільною функцією та постійно взаємодіючих один з одним		

Розгляд контролю

Контроль	Призначення
Контроль як властивість буття	є різновидом зв'язку, зміст якого полягає у стеженні за перебігом економічних процесів для досягнення визначеної мети чи за станом економічних явищ для забезпечення рівноваги у суспільно-господарській сфері
Контроль як тип відносин	є ставленням суб'єкта до власної діяльності або до діяльності інших суб'єктів з точки зору дотримання певних норм
Контроль як вид діяльності	це дії, зміст яких полягає у порівнянні кількох величин, що характеризують норми та ступінь їх досягнення
Гносеологічний (пізнавальний) аспект контролю	полягає в тому, що він є інструментом дослідження економічної реальності, яка пізнається у порівнянні. З гносеологічної точки зору контроль може бути витлумаченим у кількох пізнавальних вимірах, найважливішими з яких є його інтерпретація як проблеми, науки та освітньої дисципліни, що дає змогу сформулювати відповідні визначення
Контроль як проблема	це сукупність концептуальних, теоретичних і прикладних завдань, що торкаються сутності, структури, функцій, організації, методики, технології, системного забезпечення контролю тощо, які є повністю або частково не вирішеними
Контроль як наука	це множина здобутих шляхом спеціального цілеспрямованого дослідження, систематизованих і відповідним чином організованих знань, які є предметом і наслідком діяльності певного кола дослідників
Контроль як освітня дисципліна	є сукупністю знань, що ними повинні володіти фахівці, діяльність яких полягає у виконанні контрольних функцій або пов'язана з організацією їх здійснення

Причини та передумови створення служби внутрішньогосподарського контролю (Виговська Н.Г.)

Концептуальні підходи до визначення понять “контроль” і “фінансовий контроль”

Назва концептуального підходу	Сутність
Управлінський	Складова частина, елемент управління економічними об’єктами, одна з функцій управління
Соціальний	Соціальна функція, яка виникає в процесі усупільнення праці, та обумовлена характером виробництва та розподілу продуктів
Фінансовий	Результат практичного використання державою контрольної функції фінансів
Обліковий	Контрольна функція обліку
Юридичний	Перевірка дотримання законів і нормативних актів при здійсненні фінансових операцій юридичними та фізичними особами
Інституціональний	Система державних і суспільних інститутів
Кібернетичний	Форма зворотного зв’язку
Системний	Багатоаспектна міжгалузева система нагляду наділених контрольними функціями державних та суспільних органів фінансово-господарської діяльності підприємств, установ та організацій

Синергетичний підхід як методологічна основа дослідження проблем фінансового контролю (Петрук О.М., Виговська Н.Г.)

Системні ознаки фінансового контролю

Ознаки фінансового контролю як системи	Пояснення системних ознак
Цілісність (емерджентність)	Система фінансового контролю має властивості, яких немає у кожного окремого елемента цієї системи
Динамічність	Система контролю знаходиться в постійному русі, розвитку. Практично це проявляється в удосконаленні організаційних форм контролю, його методології. Це пов'язано зі зміною умов господарювання, впровадженням обчислювальної техніки в практику контрольної роботи тощо
Багатоаспектність	Система контролю можна розглядати з декількох позицій: як науку, як функцію управління, як цілеспрямовану діяльність, як навчальну дисципліну
Самоорганізація	Система контролю організується за рахунок узгодженої взаємодії компонентів всередині системи при відсутності впливу з боку середовища
Ієрархічність	Система фінансового контролю структурується за рівнями економічної системи
Відкритість	Система фінансового контролю є відкритою до впливу зовнішнього середовища

4. ПРИЧИНИ ТА ЗМІСТ УДОСКОНАЛЕННЯ ПАРАДИГМИ ЕКОНОМІЧНОГО КОНТРОЛЮ

За допомогою парадигми можна відобразити функціональний зв'язок між контрольною системою і середовищем, що підлягає контролю, і знайти рішення реалізації функціональних завдань для поліпшення сфери, що контролюється

Функціональний зв'язок між контрольною системою і середовищем

Контрольованість	Призначення
Зв'язок контрольованості господарських систем з їх керованістю	Дослідження цих зв'язків має кілька вимірів. З одного боку, контрольованість і керованість господарських систем мають досліджуватися у контексті існуючих між ними причинно-наслідкових залежностей. Ці залежності є взаємними

Контрольованість	Призначення
Контрольованість за досягненням керованості господарських систем	Зворотній аспект залежності проявляється в тому, що контрольованість господарських систем є безальтернативною умовою забезпечення їх керованості. Відтак зміни контрольованості (у бік покращання чи навпаки погіршення якості) спричиняють вплив на якість як окремих управлінських функцій, так і керованості господарських систем загалом. З іншого боку, контрольованість і керованість господарських систем необхідно розглядати як взаємодію частини (контрольованість) і цілого (керованість). З'ясування проявів цієї взаємодії потребує її дослідження в функціональному, системному, процедурному та інших аспектах.
Контроль, як об'єктивно необхідна функція управління господарськими системами	Дослідження функціонального рівня керованості господарських систем засвідчує наявність взаємних залежностей і зв'язків контролю з рештою управлінських функцій. За умов погіршення чи відсутності контролю функції планування й обліку стають недоцільними, а функції аналізу й регулювання – неможливими. Відповідно це погіршує або й унеможливорює керованість господарських систем Будучи однією з управлінських функцій, контроль у той же час являє собою окрему підсистему управління господарюванням. Ця підсистема є дієздатною, а процес господарювання – контрольованим за наявності суб'єктів і об'єктів контролю та їх взаємодії один з одним. Відсутність чи погіршення будь-якого зі складників (контролюючого суб'єкта, підконтрольного об'єкта чи контрольної дії) відповідно погіршує чи руйнує як цю управлінську підсистему, так і систему управління в цілому

Визначення потенціалу контролю

- його гіпотетичне визначення слід базувати на скалярних величинах, результат додавання яких відображатиме сукупний потенціал внутрішнього та спрямованого назовні контролю;

- розглядаючи контрольні дії як вектори, їх необхідно інтерпретувати і як процедури контролю. Управлінська значущість контрольних процедур зумовлюється тим, що завдяки їх здійсненню забезпечуються контрольованість, а відповідно – й керованість господарських систем. Це потребує з'ясування основоположних принципів, які є підвалинами власне контролю, а не лише його процедур;

- аналіз принципу компаративності, дотримання якого передбачає обов'язковість порівняння (зіставлення) двох і більше величин, з яких одна має нормативне (еталонне, граничне тощо) значення, а інша – описує фактичні параметри функціонування контрольованих господарських систем. Слід наголосити на фундаментальній науковій значущості цього принципу для теоретичного і прикладного розвитку контролю як управлінського феномена та забезпечення завдяки його дотриманню керованості господарських систем на мікро-, макро- та глобальному економічному рівнях